

Ammatinnimet — arkipäivän sanastokäytäntöä

Suuren sanomalehden sunnuntainumeron »Palvelukseen halutaan» -osasto antaa hyvän yleiskuvan kielenkäytön nykytilasta yhdellä sanastomme nopeimmin kasva-neista alueista. Erilaisissa palveluamma-teissa toimivan väestön määrän lisääntyessä sekä absoluuttisesti että suhteelli-sesti on myös palveluammattien ja niitä kuvaavien ammatinnimien määrä kasva-nut vinhaa vauhtia.

Uudissanaston kehittäminen lienee ollut varsin valvomatonta. Uuden toimenku-van sisältö on tietysti ollut ainakin aluksi epämääräinen — vieläkin saatetaan etsiä palvelukseen »mainosihmistä» tai »mei-jerimiestä» —, ja kun uusi ammatin nimi on vähitellen vakiintunut, se on saattanut jäädä kielen järjestelmän kannalta huonoon asuun.

Kirjoituksessani käsittelen Helsingin Sanomien 20. huhtikuuta ilmestyneen nu-meron »Palvelukseen halutaan» -osaston ammatinniminä esiintyviä yhdyssanoja. Jo paino- ja viestintäteknisistä syistä juuri ammatinnimet korostuvat tällaisessa il-

moittelussa. Tavallisimmat nimet ja nimi-tyypit erottuvat selvästi, mutta myös oudot ratkaisut ja suoranaiset kielivirheetkin saavat painokkuutta, kun ne ladotaan suurikokoisella groteskilla.

Osasto lienee lehden luetuimpia, ja sen vaikutus kansan kielitajuun on melkoinen. Erityisesti on huomattava ilmoittelun jälkivaikutus: »palvelukseen halutaan» -ilmoitusten ahkerimpiin seuraajiin kuuluvat työnantajien henkilöstöpolitiikasta vastaavat, siis juuri ne, jotka sitten sorvailevat uusia ammattinimiä organisaatioihinsa luotavia tehtäviä varten.

Alkeellisia kielivirheitä

Vaikka tyyppillisen 120 palstamillimetrin ilmoituksen hinnaksi tulee sunnuntaipäivän Helsingin Sanomissa paljon yli 1 000 markkaa, on ilmoituksissa karkeitä kielivirheitä aina otsikoita myöten. Osmo Ikola pitää pahana virheenä yhdysosan osien erilleen kirjoittamista erityisesti silloin, kun määriteosana on nominatiivissa oleva substantiivi (Nykysuomen käsikirja, 3. p., s. 117). Kuitenkin eräässä ilmoituksessa etsittiin »paste-up taiteilijaa». Yhdysanatyypin on harvinaishko ja tuottaa vaikeuksia suurelle osalle kielenkäyttäjistä, mutta virheellinen tämä ilmaus sittenkin on. Koska sanan määriteosa on yhdysviivallinen, on myös perusosa liitettävä siihen yhdysviivalla: *paste-up-taiteilija*. Genetiivialkuinenkin yhdysana on saatettu kirjoittaa erilleen: »taikinan tekijä», »kuvan korjaaja» (po. *taikinantekijä, kuvankorjaaja*). Juuri yhteen kirjoittamisen tekee sanasta ammattinimen. Vierasperäisten sanojen oikeinkirjoitus tuottaa vaikeuksia siitä huolimatta, että vierasperäisyyttä aivan tietoisestikin suositaan: »reprograafi», »materiali-insinööri» (po. *reprografi, materiaali-insinööri*).

Tavallisia ammattinimityyppejä

Produktiivisimpiin ammattinimien perusosiin kuuluvat *päällikkö, johtaja* ja *sihteeri*. Näille kaikille on luonteenomaista, että

tavallisimmat tyyppisanat ovat vakiintuneet käyttöön nominatiivialkuisina, vaikka usein genetiivialkuisuus olisi puolustettavampaa. Lisäksi nominatiivialkuisuutta suosittaessa unohdetaan, että periaatetta ei kuitenkaan aina voida soveltaa, koska useissa tapauksissa sanan sisäinen logiikka vaatii genetiiviä.

Toimitusjohtaja on nominatiivialkuinen, koska tällainen johtaja ei johda toimitusta, vaan on vastuussa yrityksen koko toiminnasta. *Työnjohtaja* sen sijaan johtaa työtä aivan konkreettisesti. Sekä *päällikkö* että *sihteeri* ovat vakiintuneet nominatiivialkuisiksi kautta linjan, vaikka tyyppisana *osastopäällikkö* olisi luontevampi *osastonpäällikkönä*. Sanahan rinnastuu *johtaja*-tyypin sanoihin: *koulunjohtaja* johtaa koulua, *osastonpäällikkö* toimii osaston päällikkönä. Muita nominatiivialkuisia »päällikköjä», joita on vaikea enää korjata, ovat *myymäläpäällikkö* ja *jaostopäällikkö*. Täysin paikallaan ovat sitä vastoin *tiedotuspäällikkö* ja *markkinointipäällikkö*.

Sihteerit ovat kaikki nominatiivialkuisia, mikä onkin loogista, koska tätä tekijänimeä ei voi johtaa verbistä, kuten *johtaja*: *myyntisihteeri, vientisihteeri, kenttäsihteeri, taittosihteeri*. Kuitenkin *osastonsihteeri* olisi parempi kuin *osastosihteeri*, koska sanan osien välillä on osoitettavissa toiminnallinen yhteys. *Osastonsihteeri* toimii osaston sihteerinä aivan kuten *osastonpäällikkö* osaston päällikkönä.

Nominatiivi vai genetiivi?

Tutkituissa ilmoituksissa oli nähtävissä selvä tendenssi nominatiivialkuisiin ammattinimiin silloinkin, kun kielenhuoltajat suosittavat genetiiviä: »markkinointisuunnittelija», »systeemisuunnittelija», »mekaniikkaostaja», »järjestelmäkehittäjä». Näitä muotoja vastaavat kiistattomasti paremmat *markkinoinninsuunnittelija, systeeminsuunnittelija, mekaniikanostaja* ja *järjestelmänkehittäjä*. Entä »vientimyyjä», »lihamyyjä», »hedelmämyyjä» ja »kenkämyyjä»? Kolmelle viimeksi mainitulle on olemassa loogisemmat, joskin vakiintu-

Kielemme käytäntö

mattomat vastineet *lihanmyyjä*, *hedelmienmyyjä* ja *kenkienmyyjä* (lihanmyyjä myy lihaa jne.). Sen sijaan *vientimyyjä* ei myy vientiä vaan on vientikauppaan erikoistunut myyjä, eikä *konttorimyyjä* myy konttoreita. Nominatiivialkuiset muodot ovat puolustettavia.

»Baariemäntä» ja »kahvilaemäntä» ovat tyypillisiä esimerkkejä kielen sääntöjen vastaisesti vakiintumaan päässeistä sanoista. Kun meillä kerran on käytössä jo *talonemäntä* ja *perheenemäntä*, ei ole mitään syytä sallia nominatiivialkuisia ammatinimiä, jotka ovat kaikin puolin analogisia näiden vakiintuneiden yhdyssanojen kanssa. Se että *lentoemäntä* on nominatiivialkuinen, johtuu muista syistä: *lentoemäntä* ei emännöi lentoa, vaan toimii lentokoneessa tarjoilijana. Kahvilan ja perheen emännän tehtävät muistuttavat toisiaan.

Moniosaisia ammatinimiä

Kun ammatinimessä on useampia sananosia kuin kaksi, saattaa syntyä epätietoisuutta. Onko *siivoustyönjohtaja* työnjohtaja, joka johtaa siivousta, vai johtaja, jonka vastuulla on koko yrityksen siivoustyö? Entä *ylityönjohtaja*, onko hän ylimmäinen työnjohtaja vai ylityöstä vastaava johtaja? *Vuorokonemestari*, jonka työpaikka sijaitsee paperitehtaassa, on ilmeisesti vuorotyötä tekevä konemestari, mutta hän saattaisi olla mestari (tai konemestari), joka vastaa lentoyhtiön vuorokoneiden huollosta. *Ohullevytyönjohtaja* ja *varasapäällikkö* alkavat olla jo huvittavia.

Työnjohtaja ja konemestari ovat jo sinänsä riittäviä ammatinimiä. Tehtävän toimenkuva voidaan antaa sivulauseessa. Tuskin asianomainen aikoo kuitenkaan moisia sanahirviöitä tittelinään käyttää.

Vierasperäisiä määräiteosia

Osmo Ikola suosittaa Nykysuomen käsi-kirjassaan (s. 161) yhdysviivallista yhdys-

sanamuotoa silloin, kun yhdyssanan määräiteosana on »vieras sana, joka on outo ja harvinainen». Esimerkiksi hän ottaa *douglas-kuusen*. Uudemman, Kielikellon numerossa 9 ilmestyneen Jaakko Sivulan suosituksen mukaan sana tulee kirjoittaa ilman yhdysmerkkiä aina, kun vierasperäinen alkuosa on lainanantajakielessä appellatiivi ja muutenkin kun sanan katsotaan vakiintuneen: *roséviini*, *orffsoitin*, *douglaskuusi* (Sivula, Erisimestä yleisnimeksi, Kielikello 9 s. 3—8). Tätä uutta suositusta noudattaa ilmoituksessa ollut *offsetpainaja*. Miten taas tulisi suhtautua »telexinhoitajaan»? Genetiiviasuisena se on selvästi parempi kuin »telexhoitaja» tai »telex-hoitaja». Koska suomessa kuitenkin pyritään lainoja kotiutettaessa ensi vaiheessa pääsemään eroon juuri x- ja z-kirjaimista (vrt. »taxi» > *taksi*, »azalea» > *atsalea*), lienee suositeltavimpana muotona pidettävä *teleksinhoitaja*.

»Trendejä»

Vaikka palvelukseen saatetaankin etsiä työntekijöitä, joiden tehtäviä kuvaamaan ei ole keksitty parempia nimityksiä kuin »käytön yhteyshenkilö», »takuukäsittelijä» tai »varaosaharjoittelija», on siltikin vielä onnettomampaa, jos ammatinimelle ei ole yritettykään etsiä käypää suomenkielistä vastinetta, joka edes välttävasti kuvaaisi työntekijän tehtäviä. Erityisesti mainostoimistot ovat syllistyneet englanninkielisten ammatinimien kriteittömään viljelyyn. On pöyristyttävää huomata, kuinka vuosikymmeniä toiminut, arvokas mainostoimisto etsii »adia» ja »copya» uuteen »tiimiinsä». Juuri mainosmiestenhän pitäisi olla niin tavattoman kekseliäitä, aina etsimässä uusia kuvallisia ja sanallisia ideoita! On olemassa vaara, että viihtymys sitaattilainojen käyttöön leviää muuallekin. Jo nyt etsittiin »controlleria», eikä suinkaan mainosalalle vaan laskentatoimeen.

Vesa Lappalainen